

MILLIY MUSIQA MADANIYATIDA AN'ANA VA ZAMONAVIYLIK UYG'UNLIGI.

Maxamatova Marjona Azamatjonovna

Farg'ona davlat universiteti

Pedagogika-psixologiya va san'atshunoslik fakulteti

“Vokal va cholg'u ijrochiligi” kafedrası

Cholg'u ijrochiligi yo'nalishining

24.41-guruh 2-bosqich talabasi

marjonmaxamatova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada milliy musiqa madaniyatida an'ana va zamonaviylik tushunchalarining o'zaro uyg'unligi masalasi yoritiladi. Milliy musiqa madaniyatining tarixiy ildizlari, uning avloddan-avlodga o'tib kelayotgan an'anaviy shakllari hamda zamonaviy davrda yuz berayotgan o'zgarishlar tahlil qilinadi. Shuningdek, globallashuv jarayonida milliy musiqa madaniyatini saqlab qolish, uni zamon talablariga mos rivojlantirish masalalari ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beriladi. Maqolada an'ana va zamonaviylik uyg'unligi milliy musiqa san'atining barqaror rivojlanishida muhim omil ekani xulosalanadi.

Kalit so'zlar: musiqa madaniyati, milliy musiqa, an'ana, zamonaviylik, globallashuv, ma'naviyat, estetik tarbiya, madaniy meros

*Vatanimiz kelajagi, xalqimizning ertangi kuni, mamlakatimizning jahon hamjamiyatidagi obro' e'tibori avvalambor farzandlarimizning unib o'sib milliy qadriyatlarimizni, an'analarimizni bilib ulg'ayib, qanday inson bo'lib hayotga kirib borishiga bog'liqdir. Biz bunday o'tkir haqiqatni hech qachon umutmasligimiz kerak.*³²

O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti

Islom Abdug'aniyevich Karimov.

Musiqa madaniyati insoniyat sivilizatsiyasining eng qadimiy va murakkab ijtimoiy-madaniy hodisalaridan biri bo'lib, u jamiyatning estetik tafakkuri, axloqiy qadriyatlari hamda tarixiy taraqqiyot darajasini aks ettiradi. Ilmiy manbalarda musiqa madaniyati nafaqat badiiy ijod mahsuli, balki ijtimoiy ong shakli sifatida talqin etilib, uning jamiyat hayotidagi funksional vazifalari alohida ta'kidlanadi. Jumladan, musiqa madaniyati kommunikativ, tarbiyaviy, estetik va identifikatsion funksiyalarni bajaradi.

³² Karimov I.A. “Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch”. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.

Milliy musiqa madaniyati esa ma'lum bir xalqning tarixiy tajribasi, etnomadaniy xususiyatlari va dunyoqarashini o'zida mujassamlashtirgan murakkab tizim sifatida namoyon bo'ladi. U xalq og'zaki ijodi, an'anaviy ijrochilik maktablari, musiqiy marosimlar hamda professional san'at orqali shakllanib, jamiyatning ma'naviy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bois milliy musiqa madaniyatini o'rganish faqat san'atshunoslik doirasidagina emas, balki madaniyatshunoslik, etnografiya, pedagogika va sotsiologiya fanlari bilan uzviy bog'liq holda amalga oshiriladi. Zamonaviy ijtimoiy-madaniy makonda globallashtirish jarayonlari musiqa madaniyatining rivojlanish yo'nalishlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Madaniyatlararo integratsiya kuchayib borayotgan bir sharoitda milliy musiqa madaniyati yangi estetik talablarga moslashish, zamonaviy texnologik vositalardan foydalanish va yangi auditoriyaga murojaat qilish zarurati bilan yuzma-yuz kelmoqda. Aynan shu jarayonda an'anaviy musiqiy qadriyatlarning transformatsiyasi masalasi dolzarblashmoqda. Ilmiy tadqiqotlarda an'ana tushunchasi madaniy merosning barqaror, avloddan-avlodga uzatiluvchi elementi sifatida izohlanadi. Musiqa madaniyatida an'ana ijro uslublari, lad-ohang tizimi, ritmik tuzilma va badiiy tafakkur orqali namoyon bo'ladi. Zamonaviylik esa innovatsion yondashuvlar, yangi janr va shakllar, texnologik imkoniyatlardan foydalanish bilan tavsiflanadi. Ushbu ikki tushuncha o'rtasidagi dialektik munosabat musiqa madaniyatining rivojlanish qonuniyatlarini belgilab beradi. Milliy musiqa madaniyatida an'ana va zamonaviylikning uyg'unlashuvi madaniy uzviylikni saqlash bilan birga, san'atning ijtimoiy ahamiyatini oshiradi.

Agar an'analar o'z vaqtida zamonaviy badiiy talqin bilan boyitilmasa, ular muzeylashuv holatiga tushib qolishi mumkin. Aksincha, zamonaviylik milliy asoslardan uzilib qolsa, musiqaning estetik va ma'naviy mazmuni sayozlashadi. Shu sababli ilmiy nuqtai nazardan ushbu uyg'unlikni o'rganish musiqashunoslikdagi muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Milliy musiqa madaniyati har bir xalqning tarixiy taraqqiyoti, ijtimoiy hayoti va ma'naviy dunyoqarashi bilan chambarchas bog'liq holda shakllangan murakkab madaniy tizim hisoblanadi. Uning an'anaviy asoslari asrlar davomida xalqning turmush tarzi, marosimlari, urf-odatlar va estetik qarashlari ta'sirida vujudga kelib, avloddan-avlodga uzatilgan.³³ Shu jihatdan milliy musiqa madaniyati nafaqat badiiy ijod mahsuli, balki tarixiy xotira va madaniy merosning muhim shakli sifatida namoyon bo'ladi. Milliy musiqa madaniyatining an'anaviy asoslari, avvalo, xalq og'zaki ijodi bilan bog'liqdir. Xalq qo'shiqlari, laparlar, terma va dostonlar xalq hayotining turli jihatlarini badiiy ifodalash vositasi bo'lib xizmat qilgan. Ushbu asarlar

³³ Rajabov I. "O'zbek musiqa madaniyati tarixi". Toshkent: O'qituvchi, 2015.

mehnat jarayonlari, marosimlar, bayramlar hamda ijtimoiy munosabatlar bilan uzviy aloqada shakllangan. Xalq musiqasida sodda, ammo chuqur mazmunga ega ohanglar orqali milliy ruh, hissiyot va dunyoqarash ifodalangan. Milliy musiqa madaniyatining muhim an'anaviy qatlamlaridan biri maqom san'atidir. Maqomlar murakkab lad-ohang tizimi, rivojlangan shakliyl tuzilma va chuqur falsafiy mazmuni bilan ajralib turadi. Ilmiy tadqiqotlarda maqom san'ati professional milliy musiqa madaniyatining yuksak namunasi sifatida baholanadi. Ushbu san'at turi nafaqat musiqa, balki adabiyot, falsafa va axloqiy qarashlar bilan ham uzviy bog'liq holda rivojlangan.

An'anaviy musiqa madaniyatining shakllanishida ijrochilik maktablari va ustoz-shogirdlik tizimi muhim ahamiyat kasb etgan. Musiqa asarlari asosan og'zaki an'ana asosida o'rgatilgan bo'lib, bu jarayonda ijrochilik mahorati, uslubiy xususiyatlar va badiiy talqinlar avlod-dan-avlodga o'tgan. Natijada milliy musiqa madaniyatida barqaror ijrochilik an'analari vujudga kelgan. Shuningdek, milliy cholg'u sozlari ham musiqa madaniyatining an'anaviy asoslarini belgilovchi muhim omillardan hisoblanadi. Dutor, tanbur, rubob, nay, doira kabi cholg'ular milliy musiqaning tembr va ohang rang-barangligini ta'minlagan.³⁴ Ushbu cholg'ularning tuzilishi va ijro uslublari xalqning estetik didi va musiqiy tafakkurini aks ettiradi. Umuman olganda, milliy musiqa madaniyatining an'anaviy asoslari xalq og'zaki ijodi, professional musiqa shakllari, ijrochilik maktablari va milliy cholg'ular tizimi orqali shakllangan yaxlit madaniy hodisa sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu asoslar milliy musiqaning o'ziga xosligini belgilab, uning zamonaviy rivojlanishi uchun mustahkam poydevor vazifasini bajaradi.

Zamonaviy musiqa madaniyati — bu hozirgi davr jamiyatining ijtimoiy, texnologik va estetik ehtiyojlariga mos ravishda shakllanayotgan musiqa san'ati va unga bog'liq madaniy jarayonlar majmuasidir. U musiqaning yaratilishi, ijro etilishi, tarqatilishi va qabul qilinishidagi yangi yondashuvlarni o'z ichiga oladi.

Ilmiy jihatdan zamonaviy musiqa madaniyati quyidagicha tavsiflanadi:

- Zamonaviy musiqa madaniyati ilmiy-texnik taraqqiyot bilan chambarchas bog'liq bo'lib, raqamli texnologiyalar, audio va video platformalar orqali keng tarqaladi. Musiqa endilikda faqat sahna yoki an'anaviy ijro muhitida emas, balki virtual makon orqali ham ommaga yetkazilmoqda. Bu holat musiqaning ijtimoiy kommunikativ funksiyasini kuchaytiradi.

- Zamonaviy musiqa madaniyatining muhim belgilaridan biri janrlararo sintezdir. Turli musiqiy yo'nalishlar, milliy va jahon musiqasi unsurlarining uyg'unlashuvi natijasida yangi janr va uslublar vujudga keladi. Bu jarayon musiqaning badiiy ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi.

³⁴ Fitrat A. "Musiqa va milliy madaniyat". Toshkent, 1996.

- Shuningdek, zamonaviy musiqa madaniyatida ijodiy erkinlik va individual talqin ustuvor ahamiyat kasb etadi. Bastakor va ijrochilar musiqiy shakl va mazmun borasida yangicha yondashuvlarni qo'llab, o'z shaxsiy badiiy qarashlarini ifodalashga intiladilar. Natijada musiqa san'ati doimiy yangilanib boruvchi dinamik tizimga aylanadi.

- Zamonaviy musiqa madaniyati ta'lim va tarbiya jarayoniga ham faol ta'sir ko'rsatadi. Innovatsion pedagogik metodlar va texnologiyalar musiqani o'rganish va o'rgatish jarayonini samaraliroq qiladi. Shu bilan birga, zamonaviy musiqa madaniyati yosh avlodning estetik didi va musiqiy tafakkurini shakllantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.³⁵

- Zamonaviylik tushunchasi musiqa madaniyati doirasida ijtimoiy taraqqiyot, ilmiy-texnik rivojlanish hamda estetik qarashlarning yangilanishi bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi. Musiqa madaniyatida zamonaviylik yangi badiiy tafakkur shakllari, ijodiy yondashuvlar va texnologik imkoniyatlar orqali ifodalanib, musiqaning jamiyat hayotidagi funksional ahamiyatini kengaytiradi. Shu jihatdan zamonaviy musiqa madaniyati nafaqat san'at mahsuli, balki ijtimoiy-madaniy jarayonlarning aks-sadosi sifatida ham talqin etiladi. Zamonaviy davrda musiqaning yaratilishi, ijro etilishi va tarqatilishi shakllari tubdan o'zgardi. Raqamli texnologiyalarning rivoji natijasida musiqa yozish, qayta ishlash va ommalashtirish jarayonlari soddalashti. Audio va video platformalar, ijtimoiy tarmoqlar musiqaning keng auditoriyaga tezkor yetib borishini ta'minlab, musiqa madaniyatining global miqyosda tarqalishiga zamin yaratdi. Bu holat musiqaning ijtimoiy kommunikativ funksiyasini yanada kuchaytirdi. Zamonaviy musiqa madaniyatida janrlararo integratsiya jarayoni muhim o'rin egallaydi. Turli musiqiy yo'nalishlarning o'zaro sintezi natijasida yangi janr va uslublar vujudga kelmoqda. Ushbu jarayon milliy musiqa elementlarini zamonaviy badiiy shakllar bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi. Natijada milliy ohanglar zamonaviy estetik talablar asosida qayta talqin qilinib, yangi mazmun kasb etadi.

Musiqa madaniyatida zamonaviylik estetik qarashlarning o'zgarishida ham namoyon bo'ladi. An'anaviy musiqada ustuvor bo'lgan qat'iy shakl va me'yorlar zamonaviy musiqada erkinlik, individual talqin va ijodiy tajribalar bilan boyitiladi. Bu holat ijodkor shaxsining rolini kuchaytirib, musiqiy asarning subyektiv-badiiy mazmunini kengaytiradi. Shu bilan birga, musiqaning ta'sirchanlik darajasi ham ortadi.

Zamonaviy musiqa madaniyati ta'lim tizimiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Musiqa ta'limida innovatsion metodlar, multimedia vositalari va interaktiv texnologiyalardan foydalanish o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar musiqani faqat ijro yoki tinglash jarayoni sifatida

³⁵ Qodirov R. "Musiqa estetikasi asoslari". Toshkent: Fan, 2012.

emas, balki tahlil, talqin va ijodiy faoliyat orqali o'rganishga yo'naltirilgan. Shu bilan birga, zamonaviylik musiqa madaniyati oldiga muayyan muammolarni ham qo'yadi.³⁶ Ommaviy madaniyat ta'siri natijasida musiqaning badiiy saviyasi pasayishi, mazmuniy sayozlik va standartlashuv holatlari kuzatilishi mumkin. Shu sababli zamonaviy musiqa madaniyatini rivojlantirish jarayonida estetik mezonlar va milliy qadriyatlarga tayanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Madaniyat taraqqiyoti jarayonida an'ana va zamonaviylik o'rtasidagi munosabat muhim ilmiy-nazariy masala hisoblanadi. Ayniqsa, musiqa madaniyatida ushbu ikki tushuncha bir-birini inkor etuvchi hodisa sifatida emas, balki o'zaro bog'liq va to'ldiruvchi omillar sifatida namoyon bo'ladi. An'ana milliy musiqaning tarixiy asosini, zamonaviylik esa uning rivojlanish va yangilanish manbaini tashkil etadi. An'ana tushunchasi musiqa madaniyatida asrlar davomida shakllangan ijro uslublari, lad-ohang tizimi, badiiy shakllar va estetik me'yorlarni o'z ichiga oladi. Ushbu an'analar xalqning musiqiy tafakkuri, ma'naviy qarashlari va tarixiy tajribasini aks ettirib, milliy musiqaning o'ziga xosligini belgilaydi. An'anaviy musiqa orqali madaniy meros avloddan-avlodga uzatiladi va jamiyatning madaniy uzviyligi ta'minlanadi.

Zamonaviylik esa musiqa madaniyatida yangi badiiy yondashuvlar, texnologik imkoniyatlar va estetik qarashlarning paydo bo'lishi bilan tavsiflanadi. Zamonaviy musiqa ijodkorlikda erkinlik, tajriba va individual talqinga keng imkon yaratadi. Janrlararo sintez, raqamli texnologiyalardan foydalanish hamda global musiqiy jarayonlar bilan o'zaro ta'sir zamonaviy musiqaning asosiy belgilaridan hisoblanadi.

An'ana va zamonaviylik uyg'unligi milliy musiqa madaniyatining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. An'anaviy musiqiy asoslar zamonaviy shakllar bilan uyg'unlashganda, milliy ohanglar yangi mazmun va ifoda vositalari bilan boyiydi. Bu jarayon musiqaning badiiy qiymatini oshirish bilan birga, uning zamonaviy auditoriya uchun jozibadorligini ham ta'minlaydi. Mazkur uyg'unlik yosh avlod tarbiyasida ham muhim ahamiyat kasb etadi. An'anaviy musiqa elementlari zamonaviy talqinda taqdim etilganda, yoshlar milliy madaniyatga nisbatan chuqurroq qiziqish bildiradilar. Shu orqali milliy o'zlikni anglash, estetik didni shakllantirish va madaniy merosga hurmat ruhida tarbiya beriladi. Shu bilan birga, an'ana va zamonaviylik uyg'unligini ta'minlash jarayoni mas'uliyatli yondashuvni talab etadi. Zamonaviylik milliy musiqaning mazmuniy asoslariga zarar yetkazmasligi, an'analar esa zamon talablari asosida ijodiy rivojlantirilishi lozim. Faqat shundagina musiqa madaniyati jamiyatning ma'naviy ehtiyojlariga to'laqonli xizmat qila oladi.

³⁶ Yo'ldoshev B. "Milliy musiqa va zamonaviy jarayonlar". – Toshkent, 2020.

Jamiyat taraqqiyotida yosh avlod tarbiyasi muhim strategik ahamiyatga ega bo'lib, ushbu jarayonda an'ana va madaniyat tushunchalarining uyg'unligi muhim o'rin tutadi. An'ana va madaniyat yosh avlodning ma'naviy-axloqiy kamoloti, ijtimoiy faolligi hamda estetik dunyoqarashini shakllantiruvchi asosiy omillar sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois tarbiya jarayonida ushbu tushunchalarni uzviy bog'liq holda o'rganish va amaliyotga tatbiq etish dolzarb masalalardan hisoblanadi.

An'ana yosh avlod tarbiyasida avloddan-avlodga o'tib kelayotgan qadriyatlar, urf-odatlar, axloqiy me'yorlar va ijtimoiy tajribaning uzviy davomiyligini ta'minlaydi. Tarbiyaviy jarayonda an'analar orqali yoshlar o'z xalqining tarixiy ildizlari, milliy o'zligi va madaniy merosi bilan tanishadi. Bu esa ularning shaxs sifatida shakllanishida mustahkam ma'naviy poydevor yaratadi.

Madaniyat tushunchasi esa tarbiya jarayonida kengroq mazmun kasb etib, shaxsning bilim saviyasi, estetik didi, xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlarini qamrab oladi. Madaniyat yosh avlodning jamiyatda o'z o'rnini topishi, ijtimoiy mas'uliyatni his etishi va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat bilan qarashini ta'minlaydi. Shu jihatdan madaniyat tarbiyaning muhim ijtimoiy-madaniy omili sifatida baholanadi. An'ana va madaniyatning uyg'unligi tarbiya jarayonida uzluksizlik va yangilanish tamoyillarini birlashtiradi. An'anaviy tarbiyaviy qadriyatlar zamonaviy madaniy talablar bilan uyg'unlashganda, yosh avlodning dunyoqarashi muvozanatli va barqaror shakllanadi. Ushbu uyg'unlik yoshlarni milliy qadriyatlarga sodiq holda, zamonaviy jamiyat sharoitida faol va tashabbuskor bo'lishga yo'naltiradi. Ta'lim muassasalari va oilaviy tarbiya jarayonida an'ana va madaniyat tushunchalarini uyg'unlashtirish pedagogik samaradorlikni oshiradi. Milliy urf-odatlar, san'at va madaniy meros namunalarini ta'lim mazmuniga kiritish yoshlarning estetik tafakkurini rivojlantiradi hamda ularni madaniy merosga hurmat ruhida tarbiyalaydi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, milliy musiqa madaniyatida an'ana va zamonaviylik uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi. An'analar milliy musiqaning asosini tashkil etsa, zamonaviylik uning rivojlanishiga yangi yo'nalishlar ochadi. Ushbu ikki omilning uyg'unlashuvi natijasida milliy musiqa madaniyati o'zligini saqlagan holda zamon bilan hamnafas rivojlanadi. Bu esa jamiyatning ma'naviy taraqqiyoti, yosh avlod tarbiyasi va milliy madaniyatning barqarorligini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Rajabov I. "O'zbek musiqa madaniyati tarixi". Toshkent: O'qituvchi, 2015.
3. Fitrat A. "Musiqa va milliy madaniyat". Toshkent, 1996.

4. Qodirov R. “Musiqqa estetikasi asoslari”. Toshkent: Fan, 2012.
5. Yo‘ldoshev B. “Milliy musiqqa va zamonaviy jarayonlar”. Toshkent, 2020.